

Religija u prehrambenim praksama stanovnika otoka Iža

Slamnig, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:867627>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

**RELIGIJA U PREHRAMBENIM PRAKSAMA
STANOVNIKA OTOKA IŽA**

Student: Viktor Slamnig

Mentorica: red. prof. dr. sc. Marijana Belaj

Zagreb, prosinac 2021.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „*Religija u prehrambenim praksama stanovnika otoka Iža*“ izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Marijane Belaj. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Teren i metodologija.....	5
3. <i>New age</i> i suvremeni oblici religioznosti.....	6
4. <i>New age</i> i prehrana.....	11
5. Odabir prehrane na Ižu.....	13
5.1. Vegetarijanstvo i suvremena iška prehrana.....	16
6. Proizvodnja i priprema hrane na Ižu.....	21
7. Poimanje duhovnosti.....	25
8. <i>New age</i> , prehrana i iška zajednica.....	32
9. Zaključak.....	36
10. Literatura i izvori.....	39
11. Sažetak.....	41

1. Uvod

Religija kao dio kulture utječe na odabir hrane koju jedemo, način na koji je konzumiramo, njenu pripremu te tehnike kojima dolazimo do sirovina. Prehrana i religija oduvijek su bile usko povezane te su prakse vezane uz hranu jedan od najčešćih oblika izražavanja religioznosti i religijske pripadnosti. Hrana zauzima centralno mjesto u našim životima, stoga ne čudi da je sastavni dio religioznosti u većini svjetskih religija (Albala 2011:7). Prehrambene prakse uvjetovane religijskim pravilima promatramo kao dio sustava simbola (Douglas 1966:36) s brojnim društvenim funkcijama. Propisujući i predlažući načine prehranjivanja te pripreme hrane sve su svjetske religije oblikovale svakodnevicu njihovih pripadnika, budući da su proizvodnja, priprema i konzumacija hrane postupci kojima je neupitno, iz dana u dan, zaokupljeno svako ljudsko biće.

Cilj je ovog diplomskog rada istražiti utjecaj suvremenih oblika religioznosti na prehrambene prakse stanovništva otoka Iža. Fokusirat ću se na oblike religioznosti koji se u antropološkoj literaturi svrstavaju pod pojam *new age* ili kao duhovnosti novog doba. Pratit ću izraze religioznosti u praksama proizvodnje, odabira, pripreme i konzumacije hrane. Razmotrit ću u kojoj mjeri prehrambene prakse koje nisu karakteristične za većinski katoličku zajednicu poput iške utječu na percepciju pojedinaca u zajednici. Ispitat će se, također, jesu li te prehrambene prakse pod utjecajem suvremenih globalnih religijskih strujanja te na koji je način *new age* došao u zajednicu koja se, u odnosu na globalna strujanja, može smatrati izoliranom. Kako je iška zajednica tradicionalno katolička, upliv duhovnosti novog doba u zajednicu može se smatrati devijantnim. Uvidom u mijene i zastupljenost različitih varijanti prehrambenih navika stanovništva istražiti će se je li stabilnost zajednice narušena tim uplivima, ili su oni prihvaćeni kao dobrodošli. Također, uvidom u razinu intruzije suvremenih religijskih pokreta u prehrambene navike pojedinih stanovnika, istražiti ću u kojoj je mjeri prehrana simbol kojim se očituje pripadnost zajednici.

U radu ću se prvo osvrnuti na odabir terena i metodološki pristup. Potom ću na temelju literature prikazati koncepcije vezane uz *new age* i prehranu, a koje su ključne za definiranje okvira mogega istraživanja. Nakon toga ću kroz poglavlja o odabiru prehrane, pripremi i konzumaciji hrane te o duhovnosti na otoku Ižu analitički prikazati te

interpretirati prikupljenu građu. U zaključku ću rada ukratko podcrtati rezultate istraživanja te uputiti na smjernice za daljnja istraživanja.

2. Teren i metodologija

Iž je otok smješten u sjevernoj Dalmaciji. Najbliži veći grad mu je Zadar, s kojim je povezan brodskim linijama. Smješten je između Dugog otoka i Rave sa zapadne strane, od kojih ga dijeli Iški kanal, i Ugljana, od kojeg ga dijeli Srednji kanal na istoku. Također je okružen s desetak malenih, nenastanjenih otočića. Veća naselja na otoku su Veli Iž i Mali Iž. Mali Iž čine tri donekle udaljena sela – Makovac, Muće i Porovac. Na Ižu je stalno naseljeno oko 550 stanovnika. Većina stalnog stanovništva pripada starijoj dobnoj skupini. Na Velom Ižu nalazi se osnovna škola, koja od prvog do osmog razreda ima pet učenika. Glavne su gospodarske djelatnosti turizam, maslinarstvo, ribarstvo i pomorstvo. Iška prehrana većinom je mediteranska, no u zadnjih dvadesetak godina tijekom kojih su namirnice velikih proizvođača hrane postale široko dostupne, prehrana Ižana dosta nalikuje suvremenoj hrvatskoj urbanoj prehrani. Stanovnici dolaze do prehrambenih namirnica većinom kupovinom u otočkim i zadarskim trgovinama, no mnoga kućanstva obrađuju svoje male, skromne vrtove. Na otoku se dosta stanovnika bavi ribolovom pri čemu ulovljenu ribu često poklanjaju prijateljima.

Kvalitativno etnografsko istraživanje o utjecaju religije na prehranu Ižana proveo sam u lipnju 2021. godine. Istraživanje je provedeno polustrukturiranim intervjuima sa šestero kazivača u dobi od 40 do 80 godina. Četvero kazivača stanovnici su Iža, dok ostalih dvoje provodi šest mjeseci godišnje na Ižu. Petero od šestero kazivača podrijetlom su Ižanke i Ižani. Kriterij za odabir kazivača bila je njihova povezanost s duhovnostima koje se u literaturi svrstavaju u *new age*. Četvero kazivača (N. N., V. V., R. V. i M. B.) bilo je odabrano zbog činjenice da ih ljudi u okolini smatraju osobama s „alternativnim“ pogledom na duhovnost u odnosu na lokalno dominantno katoličanstvo, te su bili otvoreni razgovoru o temi duhovnosti i prehrane. Premda sami sebe ne nazivaju njujedžerima, za njih ću koristiti taj termin jer se, kako će građa pokazati, njihovi duhovni stavovi analitički svrstavaju u *new age*. Dvoje kazivača (M. M. i S. N.) nemaju praktične povezanosti s takvim oblicima duhovnosti, štoviše smatraju se ateistima, no

uključeni su u istraživanje jer su upoznati s utjecajem *new age* duhovnosti u iškoj zajednici.

Demografski i tradicijski gledano, katolička je religioznost među stanovnicima otoka Iža dominantna. Slijedom toga, kada ću u ovom radu govoriti o „alternativnim“ oblicima religioznosti, pri tome ću misliti na oblike religioznosti koji su drugačiji, noviji i demografski manje zastupljeni od dominantnog katoličanstva.

3. *New age* i suvremeni oblici religioznosti

U današnjem globaliziranom svijetu bilježi se snažno umnažanje oblika religioznosti izvan tradicionalnih i institucionalnih religija. Mnoštvo takvih oblika religioznosti pokriveno je pojmom *new age*, oblikom hiperindividualizirane religioznosti kojeg karakteriziraju individualne kombinacije vjerovanja koje pripadnici u pravilu odabiru onako kako njima odgovara. *New age* se pojavio u zapadnom industrijskom društvu (Hanegraaff 1996:27) tijekom 1960–ih godina te je poprimio ponešto drugačiji, suvremeni oblik nakon 1970–ih. U početku je bio usko povezan s američkim hipi pokretom koji se temeljio na lijevo orijentiranim i kontrakulturnim političkim stavovima, često nadopunjenim istočnjačkim religijskim praksama. Članovi pokreta tijekom 1960–ih godina bili su većinom mladi ljudi koji su se bunili protiv vrijednosti generacije svojih roditelja i „borili protiv sustava“ alternativnim načinom života. Hipiji su cijeli svoj pokret smatrali, u suštini, spiritualnim pokretom (Miller 1999:92). Svoj su odnos prema tadašnjem društvu shvaćali kao duhovnu praksu koja bi kroz spiritualno uzdizanje dovela do „pravih“ društvenih promjena. Solidarnost i poistovjećivanje s istomišljenicima dovelo je do stvaranja novih društvenih zajednica koje su funkcionirale na drugačiji način nego dominantne društvene strukture tadašnjeg, a i današnjeg doba. No, tada se pripadnici tih zajednica nisu zvali „njuejdžerima¹“, već hipijima, te se karakteristike tog pokreta većinom ne slažu s oblikom religioznosti na kojeg će ovaj rad biti usredotočen. Temelji hipi pokreta bili su kolektivistička pobuna protiv uspostavljenog sustava društva i vladavine nad njim, ili odbacivanje tog društva (Miller 1991:90) i stvaranje izoliranih, samoodrživih zajednica odvojenih od *mainstream* društva. Iako postoje sličnosti između

¹ U hrvatskom jeziku nema standardiziranog naziva za pojedince čije bi se duhovne prakse svrstale pod *new age*. U radu će se koristiti navedeni izraz u svrhu lakšeg razumijevanja.

duhovnih praksi hipija i njuejdžera, temelji *new agea* ne počivaju na takvim kontrakulturnim idejama.

Termin *new age* opisuje veoma široki spektar oblika izražavanja duhovnosti (ili spiritualnosti, kako bi mnogi njuejdžeri nazvali svoju praksu), te je kao termin koji objedinjuje takav skup različitih religioznih praksi postao popularan tijekom 1980–ih (Haanegraaff 1996:12). Iako se korijeni različitih vjerovanja koji bi se mogli svrstati pod etiketu *new age* duhovnosti nalaze u brojnim zapadnim ezoteričnim pokretima i vjerovanjima (Hunt 2003:131) te religijama poput hinduizma i budizma, *new age* ne smatra se nastavkom prijašnjih religijskih pokreta. To je zato jer svaki njuejdžer vjeruje u svoju varijantu *new age* duhovnosti, prakticirajući svoj individualan oblik religioznosti. Same granice pokreta teško je odrediti zbog nedostatka formalne strukture, neke službene svete knjige ili formalnog tijela, poput Katoličke Crkve, koje bi propisivalo pravila pokreta jer je *new age* „istinska kulturna mješavina iz koje ljudi odabiru što se nudi“ (Hunt 2003:132). Pritom, odabiru ono što im odgovara. Na primjer, jedan bi njuejdžer mogao izražavati svoju spiritualnost kroz budističke prakse poput meditacije ili joge. Istovremeno, zanimala bi ga astrologija koju bi koristio kao alat za tumačenje svoje individualnosti i svijeta oko sebe, te bi rado otišao poslušati duhovnog gurua koji gostuje u njegovom gradu, nevezano uz određeni oblik duhovnosti koji guru propovijeda.

Ključni termin koji bi njuejdžeri najčešće upotrijebili kada bi pričali o svojim karakterističnim praksama jest „spiritualnost“ (Beyer 2006:279). Spiritualnost (eng. *spirituality*) bi se mogla razumjeti kao duhovnost. No, termin *spiritualnost* ima nešto drugačije, uže značenje nego termin duhovnost – značenje koje ima ezoterične i mistične konotacije. Spiritualnost se bavi „dubljim“ životnim pitanjima služeći se znanjima, vjerovanjima i sustavima simbola nekarakterističnima za suvremenu zapadnu kulturu. Takvim načinom objašnjavanja stvarnosti, koji odbacuje zapadnu filozofiju, znanost i institucionaliziranje, dolazi se do metaforičkog rasta pojedinca kao osobe. Pritom je taj način tumačenja svijeta smatran, od strane pojedinca koji ga primjenjuje, jednom od temeljnih značajki njihovog identiteta. Postoji mnogo definicija spiritualnosti, te bi svaki čovjek koji se smatra spiritualnim definirao spiritualnost na sebi svojstven način. U radu ću se nasloniti na definiciju prema kojoj se spiritualnost određuje kao „iskustvenu i osobnu stranu našeg odnosa sa svetim ili transcendentnim“ (Nelson 2009:8), za koju

smatram da odgovara njuejdžerskom pristupu duhovnosti. Slijedom toga, u radu ću koristiti pojam „duhovnost“ u skladu s ovom definicijom, zbog češće upotrebe tog pojma na hrvatskom govornom području.

Peter Beyer ističe kako njuejdžeri koriste pojmove kao što su „spiritualnost“ i „duhovnost“ da bi se ogradili od ustaljenog sustava značenja koji se podrazumijeva pojmom 'religija' (Beyer 2006:281). Također, *new age* je termin koji bi prije upotrijebio izvanjski promatrač nego neki njuejdžer, koji svoje prakse gotovo sigurno ne bi nazvao religioznim praksama (ibid. 279). No, Beyer tvrdi kako njuejdžerima upravo spiritualnost i duhovnost zauzimaju funkciju koju religija tradicionalno drži u društvu. Stoga bi se *new age* u najmanju ruku mogao nazvati religioznim, ako ne i religijom. Slijedom toga, kao i zbog toga što se u antropologiji religije pojam religije i religioznosti shvaća fleksibilnije nego što je to u nekom dogmatskom tumačenju, u radu se neću ograničavati dogmatskim razumijevanjem religije i religioznosti.

Zbog proizvoljnosti i šarolikosti koju *new age* podrazumijeva, nemoguće ga je definirati isključivo kao kult, sektu ili pokret. Unatoč velikoj varijabilnosti, postoje neke opće značajke *new age* duhovnosti. Kao prvo, iako je *new age* nastao u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, njuejdžerska percepcija stvarnog svijeta i odnos prema njemu ne počiva na postulatima racionalizma (Hunt 2003:132). Potraga za izražavanjem vlastite spiritualnosti smatra se odgovorom na sekularizaciju i racionalizaciju društva te se poimanje svijeta temeljeno na zapadnjačkim znanstvenim praksama odbacuje kao nedovoljno i nezadovoljavajuće. Upravo je taj odgovor racionalizmu u obliku fokusa na duhovnost motivacija mnogih ljudi koji se okreću *new age* usmjerenju. Uz to, *new age* karakterizira nepovjerenje prema dominantnim religijskim institucijama i njihovom pristupu duhovnosti. Dogmatično tumačenje kulturno ustaljenih svetih knjiga (poput Biblije) i, s druge strane, racionalističko, odnosno znanstveno dolaženje do odgovora, njuejdžerima predstavljaju izlizane i istrošene izvore moralnih vrijednosti. Stoga se svijet objašnjava starim znanjima te znanjima dobivenima na načine alternativne onima duboko ukorijenjenima u zapadnoj kulturi. Primjerice, mnogi se njuejdžeri kunu u vizije određenih medija putem kojih su ti, prosvijetljeni, pojedinci kanalizirali informacije od bića koja nisu s ovog svijeta (Haanegraaff 1996:24). Postoje deseci takvih medija koji su napisali i objavili knjige o svojim iskustvima, te svaka od tih knjiga ima svoje

sljedbenike. Takvi fenomeni predstavljaju velik problem pri sustavnoj kategorizaciji i teoriji *new age* duhovnosti, te se elastičnost tog termina temelji na sličnosti ciljeva koji bi se trebali postići tim spiritualnim praksama. Ti su ciljevi najčešće osoban razvitak i „rast“ te iskorištavanje vlastitog potencijala, na koje se gleda veoma optimistično, s krajnjom utopističkom svrhom (Hunt 2003:133).

Istovremeno se velik naglasak stavlja na potragu za autentičnom individualnosti, ili „pronalaženjem sebe“. Spiritualnim se praksama neokaljanima duboko utemeljenim sustavima značenja pokušava postići sloboda i pronaći iskrena osobnost svakog pojedinca (Hunt 2003:132). Upravo u individualnosti i u izražavanju svojeg „unutarnjeg ja“ leži ključ religiozne prakse mnogih njuejdžera, zbog snažnih uvjerenja u visoku moć koju ljudska svijest posjeduje. Ta moć omogućuje pojedincima da stvaraju svoju realnost, koja nije, kako sam već naveo, temeljena na apsolutno racionalnim polazištima. Negiranje takve „apsolutne realnosti“ i vjera u individualnu sposobnost stvaranja realnosti (te tvrdnja da je realnost manifestacija nas samih) česta je pojava u raznim granama *new age* duhovnosti (Haanegraaf 1996:230). Ta, individualna, realnost trebala bi biti neokaljana „umjetnim i površnim“ normama današnjice (Haanegraaf 1996:233).

New age je također usko povezan s praksama holističkog liječenja, kojim se bave mnoge organizacije čiji je pristup liječenju različit od zapadnog biomedicinskog pristupa. Takav pristup naglašava povezanost i međuzavisnost tijela, uma i duha, koji čine osnovu cjeline čovjeka (Haanegraaf 1996:54). No, za razliku od tradicionalnog zapadnog pogleda na liječenje kao uklanjanje bolesti, njuejdžerski pristup nije usredotočen na liječenje, nego na održavanje dobrog zdravlja. Konzumiranje različitih prirodnih, zdravih namirnica i pridržavanje spiritualnim praksama koje pogoduju umu smatraju se načinima dugoročnog poboljšavanja čovjekovog općeg stanja. Takvo holističko pristupanje zdravlju u mnogim slučajevima stavlja naglasak na čovjekovu prehranu. Teži se konzumaciji prirodnih, neprerađenih namirnica te, u mnogim slučajevima, namirnica koje su prema „starim znanjima“ smatrane zdravima.

New age se može smatrati religijskim pokretom karakterističnim za postmoderno društvo (Hunt 2003:133). Proturječnosti karakteristične postmodernizmu nalazimo u brojnim elementima društva (Heelas 1996:138), kao i u religijskoj sferi, gdje postoji diskrepancija između tradicionalnog religijskog iskustva i propisanih religijskih pravila,

te načina na koji se religijsko iskustvo manifestira, a pravila interpretiraju. Uzmimo kao primjer hrvatsko katoličko religijsko iskustvo. Više od devedeset posto Hrvata pripadaju Katoličkoj Crkvi, međutim, znatan broj njih upražnjava spolne odnose prije braka. Pri prvoj ispovjedi trebali bi se nabrojati svi grijesi koje je osoba počinila do tada, no nitko ne očekuje da se osoba sjeća baš svih. Nepovjerenje koje društvo gaji prema postavkama modernizma (čiji se očekivani realni ekvivalent ne podudara sa stvarnim iskustvom društva) rezultira odbijanjem postojećih metanarativa te potragom za novim sustavima značenja, često iz drugih, udaljenih, kultura. Stoga se *new age* koristi kao alat za popunjavanje pukotina između takvih diskrepancija. Kad je riječ o vjeri, on popunjava pukotine u tumačenju suvremenog svijeta koje, prema shvaćanju vjernika sklonih *new age* duhovnosti, institucionalizirana religija ne objašnjava zadovoljavajuće ili ne nudi željeno duhovno iskustvo. Za ljude koji ne pripadaju nekoj institucionaliziranoj religiji, *new age* popunjava pukotine nastale padom mitova modernog društva (poput materijalnog i ekonomskog napretka te razvoja medicine i tehnologije) otkrivanjem duhovnosti, koja bi trebala omogućiti „povratak sebstvu“ (ibid. 2). Ljudi odabiru što žele iz tog velikog korpusa različitih ideja i vjerovanja zbog široke dostupnosti primamljivih objašnjenja za probleme suvremenog društva. Otud i istovremeno prihvaćanje različitih, nepovezanih ideja (ibid. 142), od budističke joge, preko rastafarijanskih ljekovitih i spiritualnih svojstava marihuane, do izvanzemaljskog postavljanja piramida. S druge strane, Christopher Partridge smatra da suština *new age* duhovnosti nije postmodernistička jer se njuejdžeri odnose prema duhovnosti i stvarnosti dogmatično (Partridge 2007: 236). Za njih je njihov osobni sustav vjerovanja apsolutna istina, čime stvaraju novi metanarativ koji zamjenjuje i pobija sve ostale načine tumačenja stvarnosti.

Jedan od paradoksa njuejdžerske misli jest činjenica da se znanošću, koju njuejdžeri uglavnom odbacuju kao nit vodilju u objašnjavanju svijeta, pokušavaju objasniti i opravdati mnoge njuejdžerske prakse i vjerovanja (Hunt 2003:137). Znanost se smatra nevjerodostojnom i impersonalnom djelatnošću i pokretačkom silom suvremenog, iskvarenog društva. Odbijanje znanosti temeljeno je na misli da suvremeno društvo ne funkcionira zadovoljavajuće, do čega nas je, između ostalog, znanost i dovela. No, mnogi pokreti dvadesetog stoljeća popularni među njuejdžerima, poput transcendentalne meditacije i theta liječenja, svoj legitimitet traže u znanosti. Takva „njuejdžerska

znanost“ često je teško dokaziva znanstvenom metodom, a njuejdžeri joj daju legitimitet zbog dva razloga. Prvo, često počiva na „starim znanjima“ nestalih, neiskvarenih društava, koje je suvremena znanost odbacila. Drugo, teška dokazivost njuejdžerskih praksi znanstvenom metodom shvaća se kao dokaz ograničenja današnje znanosti, te se vjeruje da će te prakse u budućnosti nedvojbeno biti dokazane (Bruce 1996: 209). Tako se „nova“ i „stara“ znanost tretiraju kao dvije različito motivirane kategorije. Hanegraaff tvrdi da njuejdžeri percipiraju staru i novu zapadnjačku znanost kao dijametralne opozicije – stara je materijalistička i otuđiva, a nova, prema njuejdžerima, potvrđuje mnoge njuejdžerske tvrdnje te se okreće novoj, holističkoj perspektivi (Hanegraaff 1996: 62). Ta „njuejdžerska znanost“ trebala bi holistički objašnjavati stvarnost uz pomoć duhovnosti. Uz vjerovanje da će napredak znanosti potvrditi važnost duhovne dimenzije kod čovjeka, postojeća znanstvena otkrića interpretiraju proizvoljno, „kako kome paše“, na isti način kako se odabiru prakse koje sačinjavaju osobno satkanu duhovnost svakog njuejdžera.

4. *New age* i prehrana

Suvremeno zapadno društvo pruža nam pregršt izbora vezanih uz hranu koju jedemo, njezinu pripremu te način proizvodnje prehrambenih sirovina. Svaki od tih izbora može počivati na osobno satkanom njuejdžerskom pristupu prehrani. U njuejdžerskoj paradigmi ti izbori, osim što izražavaju individualnost, usmjereni su na osobni rast i razvitak. Održavanje vlastitog dobrog zdravlja u već spomenutom holističkom smislu izravno je povezano s tim izborima zbog međuzavisnosti svih faktora koji utječu na čovjeka (Eyck 2004:2), pogotovo u današnjem svijetu gdje su kiosci s brzom hranom na svakom kutku, a pretilost veći problem nego ikada. Prehrana se, uz to, uklapa u njuejdžerski koncept „povratka sebstvu“, jer ono što jedemo doslovno postaje dio nas (ibid.). Prema Eyck, njuejdžerski odabir hrane počiva na dvama elementima. Prvi je pokazivanje pripadnosti njuejdžerskom životnom stilu ili duhovnom putu, a drugi je funkcionalnost, odnosno korisnost koja se pridaje namirnicama organskog porijekla, bez „neprirodnih“ aditiva, uzgojenih na najzdraviji mogući način. Funkcionalni dio odabira prehrane trebao bi biti u skladu s održavanjem zdravlja, a ne liječenjem boljki, kao što je već bilo spomenuto. Također, funkcionalnost prehrane mogla bi se procijeniti prema

tome koliko ta prehrana utječe na naš osobni rast i razvitak. Razlozi za odabir određene prehrane mogu biti i etičke prirode. Smanjivanje individualnog negativnog utjecaja na klimu, te poštovanje svakog oblika života i izbjegavanje ubijanja drugih živih bića neki su od etičkih razloga.

Mnogim se namirnicama i pripravcima koji posjeduju svojstva koja utječu na čovjekovo tijelo i um na holistički način, može dodatno potencirati ili izraziti osobna duhovnost. Uzmimo kao primjer jednu od takvih namirnica – klorele. Klorele je azijska alga često konzumirana putem punjenih kapsula. Uz brojne fizičke blagodati koje pruža organizmu (visok sadržaj vitamina B12, potencijal za detoksikaciju organizma, mnogo kvalitetnih proteina), mnogi njuejdžerski internetski portali naglašavaju duhovne koristi konzumiranja klorele. Primjerice, portal *starmagichealing.com*, uz pozitivne učinke za tijelo (kod kojih je u podnaslovu spomenuta i „srčana čakra“), navodi i brojne duhovne blagodati klorele, poput „lubriciranja i balansiranja vašeg svjetlosnog tijela kako bi moglo čuvati više božanskog svjetla“ (Star Magic 2021). No, terminologija kojom se opisuju holističke blagodati različitih namirnica katkada se može doimati ekstremnom. Mnogi njuejdžeri konzumiraju alternativne namirnice jednostavno zbog brige za zdravlje. Cilj je jednak kao i ljudima koji nisu njuejdžeri, samo je put drugačiji. Već spomenuto nepovjerenje u dominantan sustav značenja u zapadnom društvu budi interes za istraživanjem novih, nepoznatih načina prehrane.

Jedan od načina prehranjivanja koji je etički u skladu s mnogim principima *new agea*, poput poštivanja svakog živog bića te duhovnog odnosa prema cijelom svijetu, jest vegetarijanstvo. Vegetarijanstvo je način prehrane kod kojeg se ne konzumira meso. Bliski srodnik vegetarijanstvu je veganstvo, prehrana koja ne uključuje nikakve namirnice životinjskog podrijetla². Oba tipa prehrane prakticiraju se već tisućljećima, te se smatraju poželjnim oblicima prehrane u mnogim svjetskim religijama, prvenstveno u budizmu, hinduizmu i džainizmu. Glavna motivacija vegetarijanstvu koja se spominje u svjetskim religijama je poštovanje prema živim bićima. Postotak vegetarijanaca i vegana u svjetskom stanovništvu danas je veći nego ikada. Kao glavni razlozi suvremenog prelaska na vegetarijanstvo i veganstvo navode se prvenstveno sekularni razlozi, poput

² Neki vegani ne prakticiraju veganstvo samo kao oblik prehrane, nego kao bojkot svih proizvoda u čijoj su proizvodnji sudjelovale životinje, na bilo kakav način. To uključuje, primjerice, odjeću od kože i krzna, jastuke s perjem, vunu, proizvode testirane na životinjama, itd.

zabrinutosti za klimatske promjene, težnje za etičkim odnosom prema životinjama te zdravijim načinom života (Fieldhouse 2017:549). Njuejdžerski razlozi prelaska na vegetarijanstvo preuzeti su, najčešće, iz istočnjačkih religijskih praksi (Nath 2010:358), iako je često da se njuejdžeri izjašnjavaju kao vegetarijanci zbog nekih od spomenutih sekularnih razloga (Fieldhouse 2017:551). Postoje mnogi oblici vegetarijanske i veganske prehrane. Makrobiotička prehrana, oblik veganstva, temeljena je na ravnoteži između suprotnih životnih sila, jina i janga, koja se postiže uravnoteženim unosom namirnica.

5. Odabir prehrane na Ižu

U nastavku rada slijedi prikaz građe vezane uz odabir prehrane. Kao što je već navedeno u poglavlju 'Teren i metodologija', među šestero kazivača uključenih u istraživanje četvero su njuejdžeri, a dvoje nisu no upoznati su s utjecajem *new age* duhovnosti u iškoj zajednici. Te dvije skupine kazivača prikazuju dva duhovna odnosa prema prehrani koji su manjinski zastupljeni na otoku Ižu. Pogledi i stavovi vezani uz prehranu razlikovali su se između tih dviju skupina, uz povremena preklapanja, većinom vezanim uz izbor prehrane temeljenom na pozitivnom utjecaju na zdravlje. Vegetarijanstvo je bila najzastupljenija tema kazivanja.

Svi kazivači smatraju da je najvažniji aspekt prehrane doprinos zdravlju čovjeka te da bi svatko trebao imati pravo na odabir prehrane koja mu odgovara. Kazivači njuejdžeri spomenuli su vegetarijanstvo kao oblik prehrane koji pomaže duhovnom uzdizanju, ali i cjelokupnom zdravlju čovjeka, iako nisu svi njuejdžeri u ovom istraživanju vegetarijanci. Kazivači ateisti, M. M. i S. N., također su podržali vegetarijanstvo kao oblik zdrave i ispravne prehrane.

Kazivačica V. V. smatra da je najbitniji slobodan odabir prehrane. Valja napomenuti da je V. V. uključena u rad iškog hotela brendiranog kao spiritualni *retreat* – utočište gdje se gostima nudi meditacija, joga te isključivo vegetarijanska i sirova (*raw food*) prehrana:

„Ja mislim da je kod prehrane najvažnije da svatko za sebe izabere što njemu odgovara, što nije opće jednostavno jer danas svega svačega ima i svakakvih mišljenja. Najvažnije je da shvatimo, tolerancija, demokracija. Puno o

tome govorimo, o izboru čovjeka kao takvoga. Takav mora biti i izbor hrane.“ (V. V.)

Samo jedan od kazivača, N. N., je vegetarijanac. U njegovom kazivanju primjećuje se naglasak na fizičkom zdravlju:

„Pa ono što bi trebalo većini ljudi biti [bitno] je onaj [prehrambeni] trokut, znači di bi trebalo najviše voće i povrće, pa, šta ja znam, druga skupina, žitarice, i tako. Pri vrhu riba, recimo, može biti. I vrlo malo, recimo, jedanput tjedno komad šnicle. Mada, ja sam u fazi kada nisam više laktovegetarijanac nego ovo – peskovegetarijanac. Jedem jaja, i ribu sam vratio. S tim, da jednom mjesečno pojedem komad mesa. To bih ja stavio kao bitno jer su Ameri provodili istraživanje.“ (N. N.)

Kazivač R. V. jedan je od prvih Ižana koji su postali vegetarijanci, iako to više nije. Vegetarijanac je postao iz duhovnih razloga. Kako ističe, on se ne bi mogao uzdići na viši nivo svijesti (kojih, prema kazivaču, ima sedam, te se s podizanjem nivoa svijesti pojavljuju različite moći, poput iscjeljivanja) nastavkom konzumiranja mesa. Naglašava vezu između zdrave prehrane i zdravog uma, te smatra kako se čovjek ne može duhovno razvijati ako ne obraća pozornost na zdravlje svog organizma, koje prvenstveno postiže prehranom:

„... to je proces čišćenja i organizma i uma. Uma kroz meditaciju, organizma kroz hranu. Vegetarijanska prehrana, prije svega, je puno lakša od mesne. I ona podiže vibracije i frekvenciju na viši nivo kod čovjeka, što mu olakšava taj duhovni put, dostizanje duhovnog puta. Naravno da je to proces koji traje 20 do 30 godina, da bi čovjek postigao višu svijest, jer smo mi između ostalog duhovna bića. Najviše radimo na fizičkom dijelu, odnosno, okrenuti smo materijalnom.“ (R. V.)

Kazivač M. B. tvrdi da je u prehrani najvažnija konzumacija konoplje. Na balkonu iznad ulaznih vrata njegove kuće jasno su vidljive biljke konoplje koje uzgaja.

Miješanjem ulja konoplje, koje sam proizvodi, i svinjske masti, M. B. proizvodi „konopljinu mast“, za koju tvrdi da ima brojna ljekovita svojstva kad se jede i maže po tijelu. M. B. nije podrijetlom s Iža, već se doselio na otok prije tri godine sa svojom partnericom. U prošlosti je prakticirao makrobiotičku prehranu, no sada je svejed. Uz kvalitetnu prehranu, M. B. naglašava i važnost kvalitetnog uzgoja hrane:

„Kod mene ti je konoplja na prvom mjestu, ono, što se tiče prehrane. Znači, čisti organizam, popravlja ga, i sređuje, ono, probavni trakt i sve ostalo. Isto, čisti tlo, zato što su tu na otoku Ižu dosta tukli s tim glifosatima. Nije im se dalo kositi pa se rađe šprica. Otrovali su i neke pse i nešto slično... A konoplja jedina čisti iz tla, može da ti iz tla izvuče. Znači prvo moraš očistiti tlo da bi mogao imati iz vrta, ono, da bi mogao saditi kak spada. I vodu. Voda je osnovna.“ (M. B.)

Ateisti M. M. i S. N. porijeklom su Ižani. M. M.–u je majka porijeklom Ižanka, a on živi na Ižu već pedesetak godina iako tamo nije rođen. S. N. je rođena Ižanka. Otišla je s Iža kada je imala petnaest godina, te se prije desetak godina vratila živjeti na otok nakon smrti muža. Njihov stav o hrani obilježava ljubav prema raznovrsnoj prehrani i određenim namirnicama koje se mogu naći na Ižu, te iskoristivosti dostupnog:

„[Najvažnija stvar kod prehrane je] da nije uvijek isto. Da nije jednolično. Jedan dan ćemo meso, drugi dan ćemo povrće, ono što imaš, iskoristiš.“ (M. M.)

„Najvažnija je salata. Ne mislim zelena salata, nego uopće salata. Riga [rikula], zelena salata, to bih ja stavila kao prioritet.“ (S. N.)

Kazivači njejdžeri većinom su orijentirani prema prehrani koja pospješuje čovjekovo zdravlje. N. N. i R. V. spominju vegetarijanstvo kao njihov izbor kojim dolaze do zdravlja, a R. V. i do duhovnog uzdizanja. Iako kazivači M. B., M. M. i S. N. nisu izravno naglasili zdravlje kao glavni element, inzistirali su na određenim namirnicama, implicirajući da se kroz njihovu konzumaciju brine za zdravlje.

5.1. Vegetarijanstvo i suvremena iška prehrana

U ovom ću poglavlju obraditi kontekst vegetarijanstva na Ižu, prakse Ižana vezanih uz vegetarijanstvo te osobne stavove kazivača o tom obliku prehrane. Kazivači njujedžeri istaknuli su vegetarijanstvo kao jedini oblik prehrane koji služi duhovnom uzdizanju. Uz to, postojanje hotela Korinjak, te njegovo brendiranje temeljeno na vegetarijanskoj prehrani, pokazuje da je vegetarijanstvo donekle snažan aspekt prehrane u iškoj zajednici. No, nenamjerno vegetarijanstvo bilo je praksa od davnih vremena, a kazivači se slažu da se u zadnje vrijeme meso jede više nego ikada. Kao razloge navode nestanak siromaštva te široku dostupnost većeg broja namirnica:

„...mislim da su ljudi na Ižu, kao i svugdi, počeli gruvat po mesu ko ludi. Gdje god se može, se nabavi meso. Sve mi to nema nikakvog smisla, jedenje mesa kad god se stigne. Novaca sada ima, moramo biti realni. Dobro ajde, još bih ribu i priznao, ipak smo na moru pa nema smisla, ono, reći 'ja ne jedem ribu'. Ali prije su mediteranski ljudi ovdje jeli ribu i zelenje. Zvali su ih blitvari. Sad odjednom gruva se i janjetina i svinjetina i teletina ko da si u Slavoniji.“ (N. N.)

„M. M.: Ovdje se u staro vrime [meso] možda jelo jedanput u misec dana.

S. N.: Ako je netko bio bogatiji pa si je janje zaklao, ali onda je cijelo selo jelo.“

Iz navedenih kazivanja vidljivo je kako se izostanak mesa u ishrani tradicionalno nije prakticirao iz duhovnih, etičkih ili zdravstvenih razloga, što su najčešći razlozi suvremenog prakticiranja vegetarijanske prehrane. Neimaština i teški uvjeti za uzgoj domaćih životinja bili su glavni razlog izostanka mesa u prehrani. S. N. i M. M. dodaju da na Ižu kultura prehrane nikad nije bila na visokoj razini:

„Ovdje je kuhanje bilo, nije bilo puno umjetnosti u tome, uglavnom uvijek isto. A nije ni bilo ničega“. (M. M.)

„Ljudi nisu imali ni vremena. Ljudi su toliko radili puno“. (S. N.)

„A nisu ni znali. Moja mati je išla u Srbiju [živjeti], ovdje nije znala ništa. Ondje je imala materijala u izobilju. Ali je imala volju, nema kolača koje nije spremila. Ovdje nije nikad kolač spremila.“ (M. M.)

Hotel *Korinjak* na Velom Ižu poslužuje samo vegetarijanske i *raw food* obroke, te otvoreno upućuje na povezanost vegetarijanstva i duhovnosti, organizirajući satove joga te duhovna predavanja i meditacije za svoje goste. Na njihovoj web stranici pri samom vrhu piše: „Njegujte svoju intuiciju, koja vas je s razlogom dovela na ovo čarobno mjesto uzdizanja kolektivne i individualne svijesti za dobrobit Zemlje i čovječanstva“ (Hotel Korinjak 2021), gdje se spominje tipičan njuejdžerski koncept „uzdizanja svijesti“. Prvih nekoliko godina svoga postojanja, hotel nije bio brendiran kao spiritualni *retreat*, nego kao običan hotel. Kazivačica V. V. radi u upravi hotela, a R. V. je umirovljeni hotelski djelatnik. Prema njima dvoje, čija se kazivanja podudaraju u vezi s duhovnom dimenzijom utjecaja prehrane na čovjeka i korištenjem njuejdžerske terminologije poput „energije“ i „vibracija“, Ižani nisu otvoreni prema praksama koje se propagiraju u hotelu. Već dvadeset godina bore se s podsmjehivanjem zajednice u kojoj djeluju, iako se to, prema V. V., u zadnjih nekoliko godina promijenilo. Kao izvor neprihvatanja zajednice prema radu na vlastitoj duhovnosti, vegetarijanskoj prehrani, meditaciji i jogi navode neznanje i „nisku svijest“:

„Krenuli smo s vegetarijanstvom prije 20 godina, što je bilo *vau* čudno. Ižani su nas zvali blitvarima, ovima, onima, jer jedeš samo valjda blitvu. Daleko je vegetarijanstvo od blitve, ali kad nešto ne znaš najlakše je tako organizirati. (...) Ima [otpora] još uvijek, ali puno manje. Ne samo tu nego i općenito, iako se i to mijenja. Kad nešto ne znaš, najčešće ljudi pružaju tome otpor, ili se smiju ili baš pružaju otpor. Lakše je prema nepoznatom pružit otpor nego otić i razumijet što neko drugi radi. Tako da je znala crkva zvonit sedam dana kad smo mi imali neku grupu, recimo Hare Krišna, koji su specifični. Oni su vizualno specifični. Neki drugi možda nisu vizualno specifični, koji su vegetarijanci. Njemu ne piše na čelu da je vegetarijanac“. (V. V.)

„... ovo vegetarijanstvo koje mi tu radimo, [Ižani] nisu nikad shvatili. Uvijek su se na to odnosili, kako bih rekao, kritički. Negativno. Zvali su ih [goste i upravu hotela] travari, ovi, oni, ismijavali su ih na pozornici kad je iška fešta, i tako. Da, jer ne razumiju. Travari, recimo, jedu zeleno. (...) Što je niža svijest, ljudi manje kuže sve stvari. (...) Neznanje je osnovna relacija svih tih nesporazuma“. (R. V.)

N. N., stanovnik Malog Iža, ima slično mišljenje:

„Zato sam ja pokušavao reklamirati to vegetarijanstvo, no međutim, ništa od toga. Čak su oni mene skoro isfurali da se vratim mesu. Tu su ljudi u Hrvatskoj, ljudi jako zadržani po tom pitanju, a i na Ižu. Narugali bi ti se najrađe, pa se ne usude. Nije dobro, nije dobro. Tko ne pije alkohol, isto“. (N. N.)

Iška zajednica direktno se suprotstavljala vegetarijanskom hotelu događajima na iškoj fešti, nazivanjem uprave hotela i gostiju blitvarima i travarima. N. N., koji na Malom Ižu prodaje karte za brodsku liniju Iž – Zadar i u potpunosti je integriran u zajednicu (za razliku od V. V. i R. V., koji borave na Ižu samo tijekom turističke sezone), propagirajući vegetarijanstvo nije naišao na plodno tlo. No, V. V. tvrdi da se iška zajednica počinje otvarati prema Hotelu i prema „različitom“, iako se to, za sada, manifestira kao isključivost:

„Ja mislim da jesu otvoreni, da oni to prihvaćaju. Nema više tog antagonizma prema tome, ali oni sami sebe nisu još promijenili (...) Misle si, oni su tamo, mi smo tu. Mi smo za one, oni su tamo za one, svatko svoje drži. Kažem, ne misle oni da su oni [gosti Hotela] čudaci, mislim da je to vrijeme prošlo“. (V. V.)

Kazivačica V. V. ističe kako je duhovnost i holističko zdravlje temelj brenda hotela te smatra da bi holistički pristup zdravlju čovjeka trebao uključivati vegetarijansku prehranu:

„E sad, zašto mi u hotelu imamo vegetarijansku prehranu, zašto je to vezano? Zato što holistički općenito pristup, bavljenje jogom, vježbanjem, meditacija, uvijek je lakše uz lakšu hranu, za početak. (...) Protok energije ti je

lakši. Znaš ono kad čovjek pojede pa ti je pun želudac pa ne možeš ništa. Ne možeš se baviti, ne znam, disanjem, ako ti je tako teško u želucu. Onda, isto, ako želiš biti produhovljen, ako želiš meditirati, moraš čistiti organizam. Moraš ga, da energija ide, da se čakre otvore. Tako dalje. Prehrana puno utječe na to“. (V. V.)

Što se tiče hotelskog vegetarijanskog restorana, V. V. ističe da niti jedan Ižanin nikada nije došao na ručak kod njih, čak niti iz znatiželje. Indiferentnost zajednice prema prehrani koju propagira Hotel Korinjak očituje se, prema V. V., i u činjenici da niti jedan drugi restoran na otoku nije uveo vegetarijanski meni:

„Oni tijekom 20 godina što smo mi ovdje nisu u konobe uveli nijedan normalni vegetarijanski meni. Nemaš ništa u nijednoj konobi. To ti je, ono, 'mi radimo svoje', a ne razmišljaju da tu dođu, recimo, ljudi, jedan je vegetarijanac, jedan vegan...“. (V. V.)

Za razliku od V. V., rođena Ižanka S. N., koja sadi povrće u svom skromnom vrtu, tvrdi da razlog zbog kojega Ižani nisu posjetili restoran u hotelu nije njegov vegetarijanski pristup, niti činjenica da propagiraju oblik duhovnosti na koji Ižani nisu naviknuti. Ona razlog tomu prepoznaje u općenitom izostanku navike posjećivanja restorana:

„Tu su ljudi naučeni da svak sam sebi kuha. Šta ću ja ići u gostionicu? Nema te navike, nema te kulture da ti ideš po restoranima jest. To je više za turiste. Uglavnom se ili nađe neko društvo pa si naprave feštu i skupa jedu, ili svak sebi kuha doma. Rijetko, rijetko će domaći čovjek ići u restoran jesti. Kao prvo, dosta su ljudi i škrti, 'šta ću ja njemu', a i nemamo.“ (S. N.)

N. N., vegetarijanac, smatra da je nedostatak bilo kakvog mesnog izbora u restoranu Hotela Korinjak oblik isključivosti:

„Pa ok su [uprava Hotela], ali to je isto ekstremizam svoje vrste, da ti baš nikako ne možeš u tom Hotelu naručiti neko meso. Barem, ono, tu i tamo. To je

isto vrsta isključivosti. To im ljudi dosta zamjeraju, to da je to samo vegetarijanski hotel.“ (N. N.)

I M. B. smatra da je pristup samog Hotela Korinjak isključiv prema zajednici:

„Oni su jako zasebni, nisu ušli s otočanima. Čini mi se da ni otočane to ne dira previše.“ (M. B.)

Unatoč ovoj međusobnoj isključivosti u odnosu Ižana i djelovanja Hotela, M. B. navodi kako ona ne vrijedi za njegovu prehrambenu djelatnost, proizvodnju konopljine masti. Mnogi otočani znaju za njegovu djelatnost te dolaze u njegovu kuću po “mast“, koju im M. B. daje besplatno. M. B. tu otvorenost Ižana interpretira kao stvar osviještenosti:

„Iznenadio bi se za stare Ižane. Dođu i traže, hoće uzet mast. (...) Moraš imat nešto u glavi da znaš da nećeš radit pizdarije.“ (M. B.)

Svoje povjerenje u konoplju M. B. temelji na svojem razumijevanju prirodnih odnosa i analogija:

„Ja sam skužio da rješava puno tih tegoba. Znači, imamo taj kanabinoidni sistem, isto u nama, isto kao krvožilni sistem. Ovaj upravlja stanicama i popravlja, jednostavno, potrgane stanice. (...) Cjelovita konopljina mast, znači od cijele biljke konoplje. Znači cvijet, list, korijen. Nije samo od cvijeta, ali isto puno hedova [cvjetova], svega mora bit, svih dijelova. Svi dijelovi konoplje imaju svoju svrhu. Farmaceuti ti rade da ti odvoje CBD i THC, ali to samo ne radi. Sve skupa radi puno bolje, kad je to sve združeno kako je u prirodi“. (M. B.)

Vegetarijanstvo je na Ižu najočitije prisutno djelovanjem i aktivnostima Hotela Korinjak i njegovog utjecaja na zajednicu, no i kao individualan pristup prehrani pojedinaca (poput kazivača N. N.), što se u zajednici percipira kao odstupanje od tradicionalnog i uobičajenog. Prema kazivačima, Ižani se prema vegetarijanstvu odnose negativno. Razlog tomu je, prema R. V. i V. V., neznanje, a prema N. N. „zadrstost“ iške zajednice. V. V. također tvrdi da se odnos Ižana prema vegetarijanstvu i gostima hotela

mijenja, ali da još uvijek postoji doza isključivosti. Kazivanja također upućuju na to da isključivost nije jednosmjerna nego obostrana. Za razliku od takvog odnosa između Ižana i djelatnosti Hotel Korinjak, Ižani prihvaćaju konzumaciju konopljinne masti, za zajednicu nekonvencionalnog sredstva kojim se na prirodan način dosiže cjelovito zdravlje.

Ateisti M. M. i S. N. podržali su vegetarijanstvo kao oblik ispravne i zdrave prehrane. Oboje su izrazili kako nemaju problema jesti bezmesne obroke, iako nisu vegetarijanci. S. N. kuha većinom vegetarijansku prehranu, no nije isključiva po pitanju konzumacije mesa. M. M. tvrdi da bi djeca trebala konzumirati meso, za što navodi znanstvene razloge.

6. Proizvodnja i priprema hrane na Ižu

U ovom poglavlju govorit ću o proizvodnji prehrambenih sirovina i pripremi obroka kao aspektima osobne duhovnosti kazivača. Svi kazivači osim R. V. istaknuli su da je način proizvodnje i pripreme hrane važan čimbenik u prehrani. Zanimljivo je da kazivač M. B. spominje način proizvodnje hrane kao glavni faktor kod zdrave i duhovno ispravne prehrane, za razliku od R. V. i V. V. koji inzistiraju na ispravnom odabiru onoga što jedemo, što bi za njih bilo vegetarijanstvo. Proizvodnja hrane, te osobit naglasak na izostanku „špricanja“ (pri čemu se misli na izostanak korištenja biocida i insekticida), povezuje se s kvalitetom namirnica. Pojam „špricanje“ koristili su svi kazivači kad se govorilo o korištenju kemijskih insekticida i biocida, isključivo u negativnom kontekstu. Zbog činjenice da je nužno biti fizički zdrav kako bi zadovoljili i razvijali duh, „špricanje“ nije u skladu s duhovnim praksama.

Glavno pozitivno obilježje hrane na Ižu je, prema M. B., to da nije špricana:

„...ništa nije špricano. Kužiš, sve možeš gulit kuru [agrumima], radit u kolače. Nemaš problema, da se otruješ.“ (M. B.)

V. V., koja radi u upravi Hotela, također izjednačava špricanje s trovanjem. Naglašava kako suvremene namirnice nisu toliko zdrave kao namirnice iz prošlosti:

„... pravilnom prehranom bi trebalo da naš organizam savršeno funkcionira. Nažalost, u današnjem svijetu to tako ne funkcionira jer hrana koju unosimo nema više tu nutritivnu vrijednost ili one minerale i sve što nama treba.

Nema više vitamina, potisnuli su, puni su pesticida, ne znam, zatrovana je zemlja, zrak.“ (V. V.)

No, N. N., koji živi na Ižu već deset godina, ne gleda toliko pozitivno na prakse proizvodnje hrane na Ižu, te dolazimo do suprotnih informacija od onih koje nudi M. B. N. N. navodi primjere špricanja maslina na Ižu kao redovitu i ustaljenu praksu, od koje ljudi, prema njemu, obolijevaju od raka:

„...velika opasnost [su] ovi cidokoraši, da ih tako zovem. Postoji ta otrovna stvar, cidokor, koja se stavlja na travu. Na masline se stavlja radazin, o kojem imam izrazito negativno mišljenje. Ovi, brate mili, non stop to bacaju, ko ljudi, još su gori od ovih koji rade u poljoprivrednoj industriji jer nenormalno rokaju to, i nakon 10, 20 godina netko u familiji, najčešće oni sami, dobiju rak. Onaj tko je najviše uzimao maslinovo ulje, dobije rak.“ (N. N.)

M. M., koji živi na Ižu već pedesetak godina, ima slično mišljenje:

„Sad je i kod povrća problem kako je uzgojeno to povrće. (...) [Treba biti sa] stajskim gnojem, bez kemikalija. A sad polivaju s ovim, polivaju s onim... Na 10 litara vode (...) trebaš staviti u onaj bićerin jedan čep te kemije. Ali kažu, 'aj staviti ćemo mi 2 za svaki slučaj'...“ (M. M.)

Iz ovih kazivanja primjećuje se univerzalan negativan stav prema korištenju biocida i insekticida u poljoprivredi koje, zbog negativnog utjecaja na plod, neminovno ima negativan utjecaj na tijelo. Premda otpor prema kemijskom tretiranju biljaka ne mora biti u izravnoj vezi s „duhovnim istinama“, ova se kazivanja mogu povezati s holističkom perspektivom prisutnom u razmatranju života koju izražavaju kazivači. Na primjer, prema holističkom shvaćanju života i zdravlja, kakvog propagira V. V., način proizvodnje hrane s primjenom kemijskih sredstava ne može biti duhovno pozitivan, jer tjelesno zdravlje direktno utječe na duhovno zdravlje.

Slični se pogledi razabiru i kad je riječ o ispravnom odabiru sjemena za uzgoj hrane. Mnogi stalni stanovnici Iža sade povrće u skromnim vrtovima oko svojih kuća. M.

B. ukazuje na nedostatak autohtonog sjemena te slijedom toga izražava zabrinutost zbog uporabe genetski modificiranog i „špricanog“ sjemena:

„Primijetio sam da kupuju na placu sadnice, nisam primijetio da netko ima neko svoje autohtono sjeme. Od paradajza i tak. Sa zadarskog placa. (...) Svugdje se to polako uvlači, svi kupuju te sadnice, a žele nam zabraniti da imaju svoje autohtono sjeme. Ja imam svoje sjeme koje sam kroz život skupljao. Imam svoj paradajz, svoj krastavac, svoje mahune. (...) [Moje sjeme je bolje jer] nije špricano i nije genetski promijenjeno. Kad ti jedeš tu hranu ti se počneš raspadat.“ (M. B.)

Holistička perspektiva uočljiva je i u uzgoju životinja. Tako, na primjer, N. N. i M. B. smatraju da neprirodan uzgoj životinja dovodi do njihovog nepovoljnog duševnog stanja:

„ (...) te svinje umjetno uzgojene, fakat ko da nemaju dušu. Jer toliko je ta životinja izgubila taj kontakt, genetski, već stoljećima su uzgajane u tako nekim kutijama, nisu dobivale igračke, (...) one se vole igrati. Moraju imati gumene lutkice koje one grizu i [životinja] mora imati [dovoljno prostora] da se može okrenuti.“ (N. N.)

„Na Ižu, evo specifično, to ti se zove osik. To ti je ko mala tvrđava bez prozora i bez ičeg, i zaključano je željeznim vratima, i nutra su koke u mraku. (...) Ono, psiha im je, ono, mojim kokama će bit puno bolje, koje će moći čeprkat, jest, tražit crve i vidjet.“ (M. B.)

Iz ovih kazivanja vidimo kako svi kazivači smatraju da su tradicionalni načini uzgoja povrća i domaćih životinja bolji nego suvremene prakse „špricanja“ i neprirodnog uzgoja životinja. N. N. tvrdi da životinje tako nemaju dušu, a M. B. da će im „psiha“ biti u lošem stanju. Premda se briga za domaće životinje i pravilan uzgoj biljaka ne ističe kao vid duhovnog uzdizanja čovjeka, ovdje je svakako riječ o duhovno pozitivnom odnosu čovjeka prema svijetu i potrebi za čvrstom povezanosti čovjeka s prirodom.

Navedena se potreba iščitava i u drugim iškim granama gospodarstva. Maslinarstvo je, uz ribarstvo, najstarija grana gospodarstva na Ižu, a S. N. i M. M. tvrde da im se duh odmara radom u masliniku, te navode duhovne blagodati koje se dobivaju zajedništvom s prirodom. Čin sudjelovanja u pripremi sirovina za obrok smatra se dobrim za duh:

„Inače, ja obožavam ići u maslinik. Meni to i dušu, mene odmaraju masline. Tu netko veli, samo luđak može ići. Ja volim ići i brati masline, ne volim ih pilati, jer nemam snage, ali volim čeprkati. Uvijek sam sama išla, lijepo za vrh i ja bih uređivala svoje masline i tako.“ (S. N.)

„... iša sam čovjeku pilat, maslinik je uređen, i umorio sam se, onda sam prvo sia ispod masline. A sve čisto, samo suho lišće. I onda sam lega i raširio sve četiri. Za 15 minuta sam bio ka novi.“ (M. M.)

M. M. naglašava potrebu da se čovjek održi kao dio prirode, a to se, između ostalog, postiže brigom za masline:

„Zato što bi trebali bit, u svakom slučaju, ka biološka bića, ka šta je sve drugo, sve šta je živo, trebali bi biti povezani s time. Ako to izgubiš, mora nešto ukrivo ić, ili u glavi ili tjelesno, ali zdravlje aj ća.“ (M. M.)

N. N. ima slično mišljenje, ali smatra da to mišljenje ne dijele svi Ižani. Također spominje „energiju“ koja je prisutna pri brizi za masline:

„Postoje i ljudi kojima se jebe za masline. Ali 70 do 90 posto ljudi, jako im je stalo za masline. Jednostavno je gušt otići na južnu stranu otoka obrađivati. Osjetiš tu energiju sunca, zemlje, vjetra, masline...“ (N. N.)

Iz navedenog uočavamo da kazivači S. N. i M. M., ateisti, uživaju duhovne blagodati rada u masliniku koji im pruža „odmor“ za dušu i tijelo. Srodno tome, ali u drugim terminima, S. N. percipira rad u masliniku kao duhovno pozitivnu praksu koja omogućuje izravan dodir s energijama prirode, što izravno upućuje na njuejdžersku konceptualizaciju svijeta.

Osim u proizvodnji hrane, kazivači ukazuju na neizbježni duhovni aspekt i u pripremi hrane. M. M. koji nije njuejdžer, naglašava važnost načina na koji se pristupa kuhanju ističući potrebu kuhanja „od srca“ i s ljubavlju. Referirajući se na „energiju“ sadržanu u hrani o kojoj su govorili R. V. i V. V., M. M. se poziva na „svoj jezik“, time naglašavajući razliku između njegovog i njihovog pristupa duhovnosti:

„Na mom jeziku prevedeno, nije isto da li nešto spremaš, kuhaš od srca, s voljom, ili zato što moraš. Ne može biti isto, nikako. Ne može uspjeti hrana. Moje mišljenje. To nekom može zvučati kao glupost. To ti je restoranska hrana, 'imam recept i to mora bit'. Ne, ne, ne. Moraš uložiti svoju ljubav u to“. (M. M.)

V. V. smatra da bi trebali manje termički obrađivati hranu kako bi u sebe unijeli kvalitetniju energiju. Meso se, stoga, ne preporučuje, jer se ono mora termički obraditi:

„Kad je nešto živo, živa je energija. Općenito kod *raw food*-a [hrana koja se konzumira sirova], ne obrađuješ tu hranu, ne uništavaju se ti nutrijenti unutra. Dobiješ čistu energiju. A kad obrađuješ meso i to, nemaš baš energije u tome svemu. Imaš možda kalorije, ili neku tu kratkotrajnu energiju koja brzo ode. Ovi drugi imaju puno bolju energiju i puno bolje nutritivne vrijednosti.“ (V. V.)

Navedena kazivanja upućuju na to da svi kazivači podržavaju prirodne načine uzgoja hrane te osporavaju „špricanje“, genetski modificirano sjeme i nehuman uzgoj domaćih životinja. Premda način uzgoja hrane povezuju s utjecajem na duhovnu dobrobit čovjeka i životinja, nijedan kazivač nije eksplicitno povezo uzgoj hrane s osobnim duhovnim razvojem. Govoreći, tako, o brizi za masline kazivači su je opisali kao oblik duhovnog odmora i stjecanja „pozitivne energije“. Aspekt duhovnosti navodi se i u pripremi hrane kao potrebna dimenzija kvalitetnog kuhanja. Ipak, u potonjoj dionici istraživanja nisu isticali, niti prepoznati elementi koji bi samu pripremu hrane doveli u izravnu vezu s *new age* duhovnosti.

7. Poimanje duhovnosti

U ovom ću poglavlju prikazati kako kazivači elaboriraju svoje poglede na duhovnost. Kako je već ranije istaknuto, kazivači njuejdžeri uključeni u istraživanje

manjina su u svojoj zajednici jer je Iž tradicionalno katolički otok. Svaki kazivač ima jedinstven oblik duhovnosti, pri čemu je svaki oblik prilično neformalan i sveobuhvatan, otvoren jedinstvenoj interpretaciji, kako pojedinca koji prakticira taj oblik duhovnosti, tako i istraživača.

Otok Iž, kako percipiraju kazivači V. V. i M. B., ima poseban tj. „energetski“ povlašten geografski položaj:

„...moraš isto znat da je Iž na jednoj poziciji u Jadranu gdje stvara izuzetnu energiju. U jednom je jakom energetskom polju, ne samo Iž, ali Zadar, Iž, Rava. Znači, kao jedna crta na sredini. Mi se nalazimo na sredini Jadranskog mora i izuzetno je jaka energija ovdje. Opipljiva energija zemlje. Sve ima energiju oko sebe, to je jedno elektromagnetsko polje. Tako, ta energija je jaka i osjeća se ovdje.“ (V. V.)

„Energija“ je pojam koji se često spominje u kazivanjima, a značenje tog pojma uzima se kao samorazumljivo. Pritom se ne misli na energetsku vrijednost, ili na, primjerice, ugljikohidrate ili bjelančevine u hrani. V. V. u ovom kazivanju spominje elektromagnetsku energiju. R. V. je opisao „energiju“ ovako:

“Mislim, energija, recimo, blitve ili nečega, je puno finija i suptilnija od neke slanine, recimo tako. Lakše. (...) [Energija] je gusta i agresivna, eto.“ (R. V.).

Još jedan od pojmova su „vibracije“, koji je R. V. spomenuo gotovo sinonimno s energijom. Također je istaknuo da je suvremenom tehnologijom nemoguće precizno odrediti te koncepte:

„Pa oko nas sve vibrira. I kamenje i... sve je ispunjeno određenom energijom. I sve reflektira tu energiju van. Mislim, kažu da je božanska energija prisutna u svemu. E sad, evo, u CERN-u su došli do te božanske čestice, ali ne mogu ju uhvatiti, ona mijenja oblik kad je čovjek gleda pod mikroskopom. Val, čestica, točka, ne znam, crtica. Jednostavno je neuhvatljiva, ne da se manipulirati. Čovjek bi to brzo pretvorio u biznis.“ (R. V.)

M. B. je također spomenuo da je Iž u povoljnoj „energetskoj“ poziciji:

„Ta energija je svugdje. Iž ima tu sreću, na primjer, što ima, ne znam... nalazi se između dva otoka s jedne strane i otoka s druge strane, a more je kao da si na nekakvom jezeru. Pitomo je. A opet vidiš da je divlje i preuzela je šuma, nema ljudi.“ (M. B.)

Razgovarajući o iškoj energiji, V. V je istaknula stupove ispred hotela Korinjak, rad slovenskog umjetnika i UNESCO–vog umjetnika za mir, Marka Pogačnika. Prema V. V., Pogačnik se bavi geopunkturom, postavljanjem stupova u svrhu „oslobađanja“ energije zemlje. Ti su stupovi postavljeni upravo na Ižu zbog okolnog energetskog polja. Također, iza Hotela izgrađena je piramida u ruskom stilu, otvorena za sve, te se goste Hotela potiče na meditaciju u piramidi zbog njenih energetskih svojstava.

Prema kazivačima, stanovnici Iža duhovni su na svoj način. Tako, na primjer, N. N. percipira znanja o autohtonom ljekovitom bilju dijelom njihove duhovnosti, spominjući da određen dio iškog stanovništva posjeduje ta znanja. Također, N. N. smatra da se duhovnost može izraziti i prakticirati na razne načine:

„Ovdje imaš masu tih zdravih biljaka i medicina, ali ima i puno biljaka koje mogu naštetiti. I onda tu dosta ljudi koji se u to kuže, mislim da zato dugo žive. Piju puno čajeva, i to. Recimo, upoznao sam ljude, dosta su produhovljeni, većinom kroz kršćanstvo, ali zbilja jesu. Zašto ne bi kršćanstvo bilo? Zašto bi bila samo Indija, kužiš, kao produhovljenost?“ (N. N.)

V. V. dodaje da stalni stanovnici Iža nemaju potrebu posebno raditi na svojem duhovnom razvoju jer priroda života na otoku osigurava visoku kvalitetu života, za razliku od života u gradu:

„Oni ne rade na sebi, imaju svoj mentalni sklop, i taj je dobar. Znači ribicu, barkicu, život lagan, u miru, pomalo... To si mnogi [koji ne žive na otoku] ne mogu više dozvoliti. Znači, oni nemaju potrebe da rade na sebi u tom smislu kad doista žive život koji stvarno vole, pogotovo sad u penziji. Malo maslina, malo more, ovo, ono. Oni isto jedu ono što vole, možda čak i zdravo, domaće maslinovo ulje, i umjereno i tako dalje. Sigurno ne jedu neke kerefeke, *fast food*. I

blitvice i domaći krumpir... Ja bih rekla da su oni isto dosegli taj nivo svog dobrog života. Oni su zadovoljni.“ (V. V.)

Zanimljivo je da kazivači M. M. i S. N., koji se identificiraju kao ateisti i ne prakticiraju prakse asocirane s duhovnošću novoga doba, duhovnost poimaju kao zajedništvo i druženje. Okupljanje oko hrane pritom ima važnu ulogu. Prijateljstvo i socijaliziranje potenciraju se kroz zajedničke objede i dijeljenje te se to smatra „pozitivnom energijom“. Tako percipirana duhovnost smatra se važnim dijelom života:

„S većinom ljudi baš ne možeš [razgovarati]. Jednostavno se povukli u sebe, gledaju samo materijalno. Nema te duhovnosti, tog osjećaja. Ima ljudi s kojima se ja redovito sastajem, družimo se. Marenda, pisma... Ali malo, to je moja generacija. A ovo drugo, sve, čak i mlađi ljudi, nitko se ne druži ni sa kim. I nemaš o čemu govorit (...) To je potreba, da se družiš.“ (M. M.)

„I misli, i materijalna dobra da podijeliš.“ (S. N.)

„Znači, ako si socijalizirana osoba, onda imaš potrebu. Ne moš ti bit sam. (...) I to je pozitivna energija. Sad više vlada negativna energija. Pogotovo otkad je doša katastar [smijeh]. Nije bitno je li stariji ili mlađi. Ima nas, jedan zatvoreni krug ljudi, ima nas par ljudi, šta znamo napraviti feštu, kako bi rekli. Tamburat ćemo gitaru do jutra, pivat ćemo, družiti se, ali malo, sve manje... Sve manje nas i ima.“ (M. M.)

Kazivači njejdžeri teže učinkovitim i skladnom duhovnom razvoju na način svojstven duhovnostima novoga doba. Međutim, s takvim se duhovnim praksama novoga doba nisu susreli na Ižu. Primjerice, kazivač R. V., s njima se susreo u Rijeci. Kako navodi, za razvitak duhovnosti pomogao mu je doticaj s jogom i praksama meditacije, dok mu katoličanstvo, koje je duboko utkano u njegovo društvo, nije pružilo takav poticaj:

„Mislim, ja sam kršten tu na Ižu i vjenčan sam u crkvi i tako dalje, ali to je meni uvijek bilo formalni ritual. Nikad ga nisam doživio kao nešto. I uvijek su ta

predavanja bila suhoparna u crkvi. Nije mi se... Nisam kužio jednostavno. Pričam ti priče. Dok je ovdje [na programima joga i meditacije] to bilo konkretno. Vjerojatno ima i u katoličkom redu tih duhovnih ljudi koji educiraju, vode i uče ljude.“ (R. V.)

Ipak, slično N. N.–u, R. V. smatra da se do produhovljenja može doći na više načina, kroz različite religijske prakse:

„Bog je samo jedan. Ali, eto, ja nosim Isusa [pokazuje križ]. Kako da ti rečem, svi putevi vode prema jednom bogu, kroz Isusa, kroz budizam, kroz hinduizam. Ova joga nije ni hinduizam ni budizam. Nama je učitelj znao reći da je joga korijen svih religija. Još tamo dalje, do sanskrta, do početaka svega. (...) Postoje razne loze učitelja i svatko je nešto svoje posložio tu. Ono bitno je svugdje isto – disanje, meditacija, molitva, sve je isto.“ (R. V.)

R. V. je zatim spomenuo Davora Pavunu, fizičara i člana znanstvenog savjeta Baracka Obame. R. V. se u Zagrebu susreo s Pavunom. Tijekom kazivanja je u detalje prepričao Pavunin put do duhovnog prosvjetljenja. Pavuna je nakon četrdesetodnevnog posta, koji je propisao jedan katolički red iz Pariza, osjetio „božansku energiju“. Priču o Pavuni ispričao je sa žarom u očima, završivši s: „Fantastičan je; Davor Pavuna“. R. V. je rekao da je i on sam osjetio „božansku energiju“ jedan dan u Rijeci, dok se vraćao s posla. Pavunin iskaz o iskustvu božanske energije potvrdio mu je, kako je naveo, osobno iskustvo te energije. Time je R. V. uvidio da se i kroz katoličanstvo može doći do duhovnog prosvjetljenja te da su njegove duhovne prakse, joga i meditacija, samo jedan od mogućih alata za ostvarenje duhovnog puta.

Za razliku od R. V., N. N. je izrazio nezadovoljstvo prema sličnostima između različitih duhovnih praksi:

„Bio sam ja na kundalini jogi, držao je sikh kundalini jogu. I sve je to divno, krasno. No međutim, joga je isto navlakuša da ti kreneš u religiju. Da ne ideš više u ovu, nego da kreneš k njima. Počnu te vući prema toj istočnoj religiji. (...) Skužio sam da su u svim tim religijama prodali 'Petar Pan spiku'. Uvijek je isti scenarij, ista radnja, avatari, silaznici...“ (N. N.)

Kada pojašnjava svoje osobno viđenje duhovnog razvoja, R. V. se referira na nivo svijesti te ih pojašnjava:

„Postoji, navodno, sedam nivoa svijesti. Mi [ljudi općenito] se vrtimo negdje oko trećeg nivoa. Znači, ako radiš na sebi, vrlo brzo dođeš na četvrti nivo spoznaje. To je jedan drugi pogled, di ti prirodno doživljavaš drugačije i osjećaš drugačije, i čuješ [prirodne] poruke, sve šta je živo. Sasvim drugi odnos imaš prema tome. Znači, životinje i to. Osnovna premisa u jogi je nenasilje. Ne ubijanje života i... Svi imaju pravo na život, jer ga nismo stvorili, pa ga nemamo pravo ni oduzimati, ne bi smjeli. Ako smo svi skupa božja stvorenja, onda bi to trebali uvažavati.“ (R. V.)

U ovoj točki pojašnjenja duhovnoga razvoja, R. V. uvodi vegetarijanstvo, ali i post, kao jedan od logičnih odgovora na pitanja duhovnog razvoja, te kao potporu duhovnom putu:

„(...) Znači, vegetarijanstvo, odnosno ta prehrana, je nešto što na neki način pomaže na duhovnom putu. A još više pomaže, povremeno se preporuča, raditi dugoročni post. Znači, da uopće ne jedeš. Mjesec dana, dva mjeseca, kako tko može to podnijeti da ništa ne jedeš. Piješ vodu, čaj. To je, u tim momentima, da bi još jednu stepenicu napravio. Međutim, taj način rada na sebi traži puno samodiscipline i ustrajnosti.“ (R. V.)

R. V. je bio upitan o specifičnim pravilima vezanih uz vegetarijanstvo i prehranu koja pogoduje duhovnom putu, ali naveo je da nekakvih specifičnijih pravila nema, nego da je izostanak mesa posljedica „osviještenosti“:

„Mislim da nema tu nešto specifično da je važno. Vrlo je važno da si maknuo podržavanje ubijanja životinja, i to je sve. Na kraju, to je radio i Tesla. Svi koji su osviješćeni su vegetarijanci po prirodi, ne moraju ići u neki red. Tako da je to u biti stvar osviještenosti. A dal nešto specifično ima u toj prehrani, ne. Ona je puno lakša od mesne prehrane i organizam se očisti na neki način, ne ostavlja toliko toksina kao što meso ostavlja.“ (R. V.)

R. V. također tvrdi da s razvojem svijesti razvijamo poštovanje svijeta oko sebe te da bi nam vegetarijanstvo trebalo doći samo od sebe, na putu tog razvoja:

„[Vegetarijanstvo se prakticira] U svrhu podizanja svijesti. Kasnije ti dođeš sam do spoznaje da je poštivanje svakog života normalna stvar i svetinja. U početku ti toga nisi svjestan, tebi se to nametne i ti se tog pridržavaš, a svijest dok raste i tako to, dođeš do te spoznaje“. (R. V.)

Prema ovakvom shvaćanju, vegetarijanstvo (kao i post) „logičan“ su dio duhovnog razvoja i rasta koji se ostvaruje uspinjanjem kroz nivoe svijesti i spoznaje. Osim toga, kao i post, vegetarijanstvo predstavlja instrument jačanja samodiscipline i ustrajnosti, snaženja sebstva, skladnog duhovnog života. Ovdje je, dakako, riječ o individualnoj interpretaciji duhovnoga razvoja, onaj kazivača R. V. koji je svoju duhovnost oblikovao na temelju njemu dostupnih znanja i vlastitih potreba. Sve te odrednice čvrsto upućuju na duhovnost kakva se svrstava pod pojam *new age*.

Individualnost koju podrazumijeva *new age* svojim osobno satkanim mrežama vjerovanja dodatno se potencira izborom prehrane, zato što, prema V. V., svakom odgovara različita prehrana (što je i spomenula kao najvažnije u prehrani). Zdravlje se spominje kao relativan pojam, koji bi se trebao odrediti prema svačijoj osobnoj filozofiji:

„Ja ne bi uopće stavljala prehranu pod zdravlje, npr. zdrava prehrana. Ja ne znam tko bi meni mogao govoriti što je zdrava prehrana. (...) [O]sobno mišljenje je da bi taj termin trebalo izbaciti. Zdrava prehrana treba biti u funkciji zdravlja čovjeka, i fizičkog i mentalnog i duhovnog (...) meni paše jedna hrana, tebi druga. Zato možda ta joga koja prati to, u jogi, u toj filozofiji, svaki čovjek ima svoje. Netko je vatra netko je... Razumiješ. Kako si ti po tome tako ti druga hrana paše. (...) Tako bi i prehrana trebala biti individualna kao što smo mi svi drukčiji.“ (V. V.)

Iz navedenih kazivanja primjećujemo da kazivači njejdžeri svoju duhovnost prvenstveno određuju pojmovima koje povezuju s elementima istočnih religija poput hinduizma i budizma, te kao individualnu praksu. Na primjer, V. V. i R. V. u definiranju

svoje duhovnosti navode jogu i čakre, a R. V. je direktno suprotstavio istočnjačke i zapadnjačke religijske prakse, ističući da je samo kroz istočnjačke duhovne prakse mogao istinski iskusiti duhovnost. No, naveo je kako se duhovnost može iskusiti putem osnovnih sredstava prisutnih u svim religijama – kroz molitvu, meditaciju i disanje. N. N. se referirao na „Indiju“ kao pojam koji objedinjuje njejdžerske načine duhovnog uzdizanja, a sličnost svih religija percipirao je negativno. Kazivanja naglašavaju važnost individualnog pristupa prema duhovnosti u koji je uključen slobodan odabir prehrane. Iz kazivanja R. V. prepoznaje se naglasak na „radu na sebi“ (eksplicitno spomenutog tim riječima), čestom motivu u *new age* duhovnostima. Rezultat rada na sebi je metaforički duhovni rast pojedinca, koji R. V. naziva „podizanjem svijesti“. Također, kazivači često navode pojam „energije“ kao temeljni pojam u shvaćanju duhovnosti. Na primjer, kazivači V. V. i M. B. spomenuli su „povoljan energetski položaj“ Iža, koji uvjetuje činjenicu da su stanovnici Iža produhovljeni na sebi svojstven način. Slijedom toga, V. V. smatra tradicionalni iški način života duhovno afirmativnim, a stanovnike Iža „zadovoljnima“. Ipak, kada je riječ o duhovnosti Ižana te s obzirom na prevladavajuće otočko katoličanstvo, ta se duhovnost određuje na različite načine. Na primjer, N. N. tvrdi da je dosta ljudi na Ižu produhovljeno kroz kršćanstvo, dok ateisti S. N. i M. M. percipiraju druženje s prijateljima kao duhovno uzdizanje, kao „pozitivnu energiju“.

8. *New age*, prehrana i iška zajednica

Na Ižu se *new age* duhovnost primarno manifestira djelovanjem hotela Korinjak i, s druge strane, praksama određenih pojedinaca, poput N. N. i M. B. Brendiranje Hotela temeljeno je na percepciji Iža kao savršenog mjesta za izražavanje njejdžerske duhovnosti. U tom smislu, Korinjak svojim gostima nudi odmor u zajednici gdje je izražavanje vlastite njejdžerske duhovnosti poželjno i prihvatljivo. Djelatnost hotela Korinjak može se smatrati sličnom spomenutim „hipi komunama“, samo u privremenom obliku te bez odbacivanja životnih vrijednosti i bez pobune. R. V. i V. V., djelatnici Hotela, opisali su svoj oblik duhovnosti u skladu s načelima *new agea* – egzotične prakse strane domaćoj, zapadnoj kulturi smatraju se alatima za duhovno uzdizanje. Te su prakse odabrane prema individualnim sklonostima. Prakse se izbjegava objediniti ikakvom konkretnom etiketom, nego se tvrdi da je njihova funkcija metaforički osoban rast i

razvitak i „podizanje svijesti“. Prehrana se navedi kao praksa kojom se potencira duhovnost, a u jednakoj mjeri se ističe kao iznimno bitan faktor u brizi za dobro zdravlje. No, i definicija dobrog zdravlja među svim je kazivačima osobno iskrojena, čemu uvelike doprinose osobni stavovi o znanosti te vjera u osoban oblik „njuejdžerskog nauka“. U okviru toga moguće je uočiti nepovjerenje prema racionalnim postavkama modernizma koje se manifestira odbacivanjem široko prihvaćenog narativa stvarnosti. Ovakav tretman znanosti, zajedno s objašnjavanjem stvarnosti osobno satkanim mrežama njuejdžerskog vjerovanja, uklapa se u suvremenu literaturu koja opisuje *new age* duhovnost. Potragu za „autentičnom individualnošću“, još jednim važnim njuejdžerskim konceptom, istaknuli su R. V. i V. V., prema kojima se individualnost oblikuje kako bi bila u skladu s duhovnim putem i objektivnim „razinama svijesti“, čiji se uspon smatra duhovnim ciljem.

Vegetarijanstvo je navedeno kao oblik prehrane koji pogoduje duhovnosti i „podizanju svijesti“ od strane R. V., V. V. i N. N. Druga prehrabena praksa motivirana njuejdžerskim pogledom na realnost bila je proizvodnja i konzumacija konopljinne masti od strane M. B. N. N. smatra vegetarijanstvo važnim zbog etičkih razloga (spominjući da razumije da je „životinji jednako bolno umrijeti kao i čovjeku“), dok je kazivaču R. V. vegetarijanstvo bitno iz sličnih etičkih razloga, propisanih njegovim osobnim viđenjem duhovnosti. Vegetarijanstvom se, stoga, izražava duhovnost te se potencira duhovni rast i razvitak, što je opravdano iskazom kazivača R. V. kako je poštovanje svakog života „svetinja“. V. V. spominje bitnost individualnog odabira prehrane, pa tako i vegetarijanstva, koje bi se trebalo prakticirati u skladu s individualnim preferencijama čovjeka (koje su barem donekle motivirane duhovnim načelima – time da je netko „vatra“, ili nešto drugo). Ovakvo viđenje prehrane u skladu je s njuejdžerskim individualnom pristupom duhovnosti koji je prikazan u teorijskom dijelu rada. Istodobno, zdravlje se percipira holistički, ističući um kao bitan faktor na kojeg utječe tjelesno zdravlje. Prema kazivaču R. V., hranom se čisti tijelo (a meditacijom um), te se ispunjavanjem tih preduvjeta dolazi do duhovnog uzdizanja. S druge strane, M. B. svoju prehrabenu praksu, proizvodnju konopljinne masti, racionalizira prvenstveno kroz „njuejdžersku znanost“, referirajući se na „energiju“ te na znanstvene tvrdnje koje kontriraju dominantnim trendovima u prirodnoj znanosti, primjerice, biomedicini.

Kazivači ateisti, S. N. i M. M., odabir prehrane nisu percipirali kao duhovnu praksu, iako su podržali vegetarijanstvo kao oblik zdrave prehrane. Prehrana se uklopila u njihovo viđenje duhovnosti – druženja i dijeljenja „misli i materijalnih dobara“, gdje se socijalizacija s prijateljima percipira kao praksa koja pogoduje duhu. Kod takvih događaja, zajedničko objedovanje smatra se poželjnim. Odabir prehrane prvenstveno su asociirali s uživanjem u jelu i, implicitno, sa zdravljem.

Odabir načina proizvodnje i pripreme hrane istaknuo se kao duhovna praksa od strane njejdžera N. N. i M. B. te od S. N. i M. M., a maslinarstvo se smatralo posebno bitnim i duhovno pozitivnim. M. M. je spomenuo da se kroz maslinarstvo čovjek povezuje s prirodom i održava tu vezu, te da zdravlje pati ako je veza prirode i čovjeka narušena. Čak je N. N., koja se iznašnja kao ateist, spomenula kako joj briga za masline „odmara dušu“. Priroda se, kroz brigu za masline, percipirala transcendentalnom, te se takvo viđenje duhovnosti može smatrati njejdžerskim, premda nije spomenuta nikakva njejdžerska motivacija, poput uzdizanja svijesti ili rada na sebi. Korištenje insekticida i biocida, takozvano „špricanje“, spomenuto je kao veliki problem u iškom uzgoju hrane, no nije bilo eksplicitno povezano s duhovnošću. Doduše, ekstremno neslaganje s tom praksom od strane N. N. i M. B. može se smatrati dogmatičnim, te, kod kazivača M. B., ključnim u opozicijskom narativu koji gaji prema proizvodima i idealima suvremene znanosti.

New age je, kao alternativan oblik religioznosti, došao u išku zajednicu putem djelatnosti hotela Korinjak te kroz prakse pojedinaca poput N. N. i M. B. Djelatnost Hotela motivirana je R. V.–ovom interpretacijom duhovnosti. R. V. se susreo s duhovnim praksama u Rijeci na satovima joge i meditacije. Ravnajući se takvim temeljima duhovnosti, oblikovao je narativ kojim Hotel tumači duhovne blagodati Iža. Zbog svoje neokaljanosti mitovima modernog društva, koje njejdžeri poput N. N., R. V., M. B. i V. V. ne podržavaju i odbacuju, Iž je percipiran kao mjesto gdje se takvi mitovi mogu izbjeći, te kao mjesto gdje se može živjeti autentičan život. Kazivači M. B. i V. V. naglasili su jak „energetski“ položaj Iža, koristeći pojam „energije“ proizvoljno, bez neke univerzalne definicije. No, oboje su se pozvali na poseban geografski položaj otoka, koji pogoduje toj energiji. Internetska brošura hotela Korinjak također spominje povoljan energetski položaj Iža. U takvom smislu, život na Ižu se smatra pogodnim za

njuejdžersko duhovno uzdizanje. Njuejdžersko viđenje energetski povoljnog položaja Iža dodatno je „potvrđeno“ geopunkturnim radom Marka Pogačnika, što bi trebalo osnažiti poziciju Iža u svjetskoj njuejdžerskoj zajednici. Znanje i teze o iškoj „energiji“ nisu spomenuli S. N. i M. M., ateisti koji na otoku žive cijele godine. Može se reći da njuejdžeri percipiraju sam život na Ižu kao duhovnu praksu, na isti način kako bi vegetarijanstvo bila praksa s ciljem duhovnog uzdizanja. No, čini se da se *new age* nije toliko proširio na otoku Ižu, ni da su se njuejdžeri trudili širiti svoju viziju duhovnosti. Hotel Korinjak je prvenstveno usredotočen na goste koji ne žive na Ižu te na goste s dozom iskustva s *new age* filozofijom. Jedini oblik propagiranja *new age* duhovnosti je dijeljenje konopljine masti od strane M. B., kod čega se *new age* duhovnost može samo implicirati jer M. B. svojom praksom propagira svoju osobnu viziju zdravlja, koja je temeljena na već opisanoj njuejdžerskoj znanosti, a ne osobnu viziju duhovnosti.

Kazivanja su pokazala da prehrabene prakse koje nisu karakteristične za išku zajednicu uvelike utječu na percepciju pojedinaca u toj zajednici, ali i da je iška zajednica katkad indiferentna prema stranim oblicima prehrane. Glavni pokazatelj toga je činjenica da se otpor prema djelatnosti hotela Korinjak javno pokazivao. Primjerice, glasnogovornici zajednice ismijavali su ih na iškoj fešti te se katoličko tijelo na otoku bunilo zbog grupe Hare Krišna koji su meditirali pred hotelom (iako je taj događaj, prema V. V., bio temeljen na vizualnoj specifičnosti skupine Hare Krišna, a ne zbog činjenice da su vegetarijanci). Na iškoj fešti se djelatnike i goste Hotela zvalo „travarima“ (ili „blitvarima“, kako tvrdi V. V.), ukazujući na njihov oblik prehrane. Zanimljivo je da se skupinu koju karakterizira alternativan oblik duhovnosti (u ovom slučaju djelatnike i goste hotela Korinjak) vrijeđalo prvenstveno na osnovi prehrane, za koju nije sigurno je li, od strane Ižana, percipirana kao značajna stavka u duhovnosti. Iz toga se da pretpostaviti da iška zajednica smatra prehranu karakteristikom koja snažno određuje nekog pojedinca ili grupu. Također, N. N. je rekao da je „propagirao“ vegetarijanstvo, ali bezuspješno, te da ga je zajednica nagovarala da se vrati mesu. Spomenuo je da zajednica ne prihvaća vegetarijanstvo niti suzdržavanje od pijenja alkohola, te da bi se najrađe tome „rugali“, te čak da ljudi zamjeraju Korinjaku što poslužuje samo vegetarijansku hranu.

No, prema vegetarijanstvu se zajednica navodno ne odnosi samo negativno, nego i indiferentno. Kako je vegetarijanstvo prvenstveno individualna, privatna praksa (kao i

većina njuejdžerskih praksi), pa tako i na Ižu, nije bilo načina da u većoj mjeri naruši ravnotežu zajednice. V. V. je spomenula indiferentnost zajednice, pa i drugih restorana – mjesta kroz čiju se djelatnost može protumačiti osvještenost o vegetarijanstvu – prema tom obliku prehrane, a implicitno, i prema njuejdžerskoj filozofiji. Jedini primjer otvorenosti zajednice prema alternativnim oblicima prehrane bila je otvorenost prema konopljinom masti, kako tvrdi M. B. Prihvatanje M. B.–ove prakse dijeljenja konopljine masti može se protumačiti kroz jedan od glavnih razloga okretanja *new age* duhovnosti – nepovjerenje i nezadovoljstvo vrijednostima suvremenog društva, koje rezultira otvorenosću prema alternativnim načinima objašnjavanja stvarnosti, pa tako i alternativnim metodama liječenja. Ta se praksa također uklapa u njuejdžersku koncepciju liječenja, gdje je naglasak stavljen na održavanje dobrog zdravlja, a ne na liječenje boljki.

Stabilnost iške zajednice nije narušena uplivima duhovnosti novog doba, te je očigledna indiferentnost prema pokazateljima i izrazima alternativnih oblika duhovnosti. Od geopunkturnih stupova, preko piramide sagrađene iza Hotela, do javno izloženih biljki konoplje na M. B.–ovom balkonu, ništa od toga nije pretjerano utjecalo na način kako zajednica funkcionira. Ižani se drže iškog načina života i svog „mentalnog sklopa“, te su time zadovoljni, kako tvrdi V. V. Isto tako, ni hotel Korinjak ni pojedinci njuejdžeri nisu pokušavali promijeniti iški način života. Takav pristup duhovnosti sukladan je teorijskom pogledu na *new age* kao individualiziranoj duhovnosti koja teži boljitku pojedinca, a ne zajednice. Ateisti S. N. i M. M. nisu ni primijetili djelovanje hotela Korinjak, najvećeg njuejdžerskog „tijela“ na otoku, kao duhovnu praksu. Glavnim obilježjem Hotela smatrali su činjenicu da se bave vegetarijanskom prehranom.

Vegetarijanska prehrana na simboličkoj razini predstavlja različitost spram iške zajednice koja je, prema kazivanjima više kazivača, u zadnje vrijeme strogo mesojedska. Prema dobivenim podacima, rekao bih da Ižani ne poimaju svoju prehranu kao obilježje zajednice, ali osuđuju bilo kakva odstupanja od norme.

9. Zaključak

U ovom sam radu istraživao utjecaj *new age* duhovnosti na prehrambene prakse stanovništva otoka Iža. Istraživanje je pokazalo kako je *new age* prisutan i u donekle izoliranoj otočkoj zajednici poput iške, te da je prehrana bitan dio njuejdžerske

konceptije duhovnosti u toj zajednici. Vegetarijanstvo se pokazalo kao dominantna njejdžerska prehrabena praksa na Ižu, prema kojoj Ižani općenito nisu otvoreni. Prema njejdžerskim praksama na Ižu općenito, koje se poglavito manifestiraju javnim djelovanjem spiritualnog „utočišta“ Hotel Korinjak i djelovanjem pojedinaca njejdžera u zajednici, Ižani se ponašaju indiferentno, te *new age* duhovnost nema snažan utjecaj na djelovanje zajednice. Njejdžerski stavovi kazivača većinom su odgovarali suvremenoj teorijskoj perspektivi na *new age* duhovnost.

Rezultati istraživanja *new agea* i prehrane na Ižu ukazali su na potencijal širenja suvremenih oblika religioznosti u izolirane, otočne zajednice. Uvidjela se heterogenost zajednice zbog priklanjanja različitim oblicima religioznosti i različitim oblicima prehrane, ali i da takva heterogenost nema veliki utjecaj na stabilnost zajednice. Mislim da je indiferentnost prema javnom njejdžerskom tijelu (u ovom slučaju Hotelu Korinjak) pokazatelj kako Ižani ne osuđuju, te zapravo, prihvaćaju alternativne oblike duhovnosti u svojoj zajednici. Iako je istraživanje bilo malog opsega, smatram da je pokazalo da su njejdžeri integrirani u išku zajednicu, te da su ljudi u potrazi za alternativnim, mirnijim načinom života dobrodošli na otoku Ižu. S druge strane, podaci pokazuju i mjestimičan otpor prema uplivima alternativnih oblika duhovnosti u zajednicu, ali otvorenih, jačih sukoba nije bilo.

Činjenica da se na Ižu nalazi tijelo koje propagira alternativan oblik duhovnosti uvelike je olakšala i usmjerila istraživanje. Od velike važnosti također je bila otvorenost tog tijela, te jasnoća pri opisivanju oblika duhovnosti koji podržavaju i propagiraju. U budućim istraživanjima svakako bi bilo korisno usporediti utjecaj Hotela Korinjak na išku zajednicu i utjecaj sličnog tijela na nekom drugom otoku. Također, istraživanje nije obuhvatilo stajališta iških katolika prema *new age* religioznosti i vegetarijanstvu. Uvidom u stav tradicionalno najzastupljenije skupine Ižana proširila bi se slika o percepciji religijske heterogenosti iške zajednice, iako to ne bi izbrisalo činjenicu da se zajednica ne miješa u prakse njejdžera. Uz navedene prijedloge istraživanja, zanimljivo bi bilo dublje istražiti povezanost duhovnosti i maslinarstva.

Kako sam porijeklom Ižanin, lako sam došao do informacija o njejdžerskim praksama u zajednici. Preporučio bih istraživačima religioznosti na Ižu, a i na drugim otocima i izoliranim zajednicama, da se usredotoče na ustanove koje propagiraju *new age*

religioznost, jer se do kazivača koji privatno praktikiraju *new age* dolazi mnogo teže. No, njihova kazivanja mogu pokazati drastično drugačiju sliku *new age* religioznosti nego kazivanja članova organizirane njuejdžerske skupine, što može biti veoma korisno.

10. Literatura i izvori

- Abala, Ken. 2011. „Historical Background to Food and Christianity“. U *Food and Faith in Christian Culture*, ur. Ken Abala i Trudy Eden. New York: Columbia University Press, 7–19.
- Beyer, Peter. 2006. *Religions in a Global Society*. New York: Routledge.
- Bruce, S. 1996. *Cathedrals to Cults*. Oxford: Oxford University Press.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger; an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. New York: Praeger.
- Eyck, T. A. Ten. 2004. „The New Age Consumer: Eating Healthy and Safely in a Fast Food Society“ *Consumers, Commodities and Consumption: a Newsletter of the Consumer Studies Research Network* 6/1, <https://csrnm.camden.rutgers.edu/newsletters/6-1/Eyck.htm>. (pristupljeno 7. 6. 2021.)
- Fieldhouse, Paul. 2017. *Food, Feasts, and Faith: An Encyclopedia of Food Culture in World Religions*. Santa Barbara: ABC – CLIO.
- Haanegraaff, Wouter J. 1996. *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. Leiden: E. J. Brill.
- Heelas, Paul. 1996. *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Hunt, Steven J. 2003. *Alternative Religions: A Sociological Introduction*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Miller, Timothy. 1991. *The Hippies and American Values*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Miller, Timothy. 1999. *The 60s Communes: Hippies and Beyond*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Nath, Jemál. 2010. ‘God is a vegetarian’: The food, health and bio–spirituality of Hare Krishna, Buddhist and Seventh–Day Adventist devotees, *Health Sociology Review*, 19:3, 356–368.
- Nelson, James M. 2009. *Psychology, Religion and Spirituality*. New York: Springer.

- Partridge, Christopher. 2007. "Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought". U *Handbook of New Age*, ur. Daren Kemp i James R. Lewis. Leiden: Brill, 231–255.
- „Spirit Food – Chlorella“. *Star Magic*, 2021. <https://www.starmagichealing.com/spirit-food-chlorella/> (pristupljeno 5. 6. 2021.)
- „Hotel Korinjak“. *Hotel Korinjak*, 2016. <https://korinjak.com/> (pristupljeno 22. 10. 2021.)

RELIGIJA U PREHRAMBENIM PRAKSAMA STANOVNIKA OTOKA IŽA

Sažetak

U radu se istražuje utjecaj religioznosti na prehrambene prakse stanovništva otoka Iža. Rad je usredotočen na *new age* duhovnost. Istražuje se na koji način i u kojoj mjeri *new age* duhovnost uvjetuje odabir prehrane te način proizvodnje prehrambenih sirovina na otoku Ižu. Analizom prehrambenih praksi uvjetovanih *new age* duhovnošću dobivaju se uvidi u utjecaje globalnih procesa na malu i relativno zatvorenu otočku zajednicu. Opisuju se individualni oblici *new age* duhovnosti na Ižu te uspoređuju sa suvremenim teorijskim razmatranjima ovog kulturnog fenomena. Također, istražuje se utjecaj njeudžerskog „spiritualnog utočišta“, Hotela „Korinjak“ na išku zajednicu.

Istraživanje je provedeno metodom polustrukturiranog intervjua u lipnju 2021. godine. Vegetarijanstvo se pokazalo najpoželjnijim oblikom prehrane u skladu s oblicima *new age* duhovnosti prisutnima na otoku Ižu. Duhovne prakse iških njeudžera uvelike su se uklapale u teorijske reprezentacije *new age* duhovnosti. Rezultati istraživanja pokazali su indiferentnost zajednice prema prehrambenim praksama sljedbenika *new age* religioznosti na otoku Ižu, kao i prema njihovim duhovnim praksama općenito.

Ključne riječi: *New age*, vegetarijanstvo, antropologija prehrane, antropologija religije, duhovnost

RELIGION AND DIETARY PRACTICES ON THE ISLAND OF IŽ

Summary

This paper examines the influence of religiosity on the dietary practices of the inhabitants of the island of Iž. Emphasis is put on new age spirituality. The paper explores how and to what extent does *new age* spirituality influence food choice and foodstuff production on the island of Iž. The analysis of dietary practices influenced by new age spirituality provides insights into the impact of global processes on a small and relatively closed island community. Individual forms of new age religion on Iž are described and compared with contemporary theory on the new age. Furthermore, the paper explores the influence of the „spiritual retreat“, hotel “Korinjak”, on the community.

Research was conducted by half structured interviews in June 2021. The preferred dietary practice of the new agers on Iž was, to a large extent, vegetarianism. The research has shown that the spiritual practices of Iž's new agers fit into the contemporary view on new age spirituality to a large extent. The research has also shown the indifference of the Iž community with regard to new age dietary practices and their spiritual practices in general.

Keywords: New Age, vegetarianism, anthropology of food, anthropology of religion, spirituality.